

MAŁGORZATA SOKOŁOWSKA
Lublin

SYNONIMY JAKO WYKŁADNIKI SPÓJNOŚCI W TEKŚCIE *VITAE MILTIADIS* KORNELIUSZA NEPOSA*

Spójność tekstu i jej wykładniki, główne zagadnienia, którymi zajmuje się jedna z najmłodszych dziedzin językoznawstwa, jaką jest lingwistyka tekstu, bywają definiowane różnorako. Mówiąc najogólniej, spójność tekstu to ścisła przynależność znaczeniowa dwu lub więcej zdań do siebie¹. Przybiera ona postać gry antecedensów (poprzedników) i subsekwensów (następników), która polega na rekurencji (nawrocie) pewnych elementów znaczeniowych, przejawiających się na płaszczyźnie leksykalnej, syntaktycznej i semantycznej tekstu. Stąd też można mówić o spójności leksykalnej tekstu, o spójności syntaktycznej tekstu i o spójności semantycznej tekstu. Z drugiej strony, według wielu językoznawców, spójność semantyczna jest jedynym rodzajem spójności, bo ta w gruncie rzeczy zawsze sprowadza się do sfery znaczenia, czyli do semantyki. Przy takim widzeniu sprawy wszystkie inne rodzaje spójności, jak np. te, które zostały wymienione wcześniej, są tylko różnymi odmianami tej samej spójności; różnica polega jedynie na odmiennych typach wykładników, modyfikujących za każdym razem charakter owej spójności semantycznej. I tak, w ramach spójności semantycznej *sensu lato* można wyodrębnić spójność *stricte* semantyczną, spójność syntaktyczną i spójność leksykalną.

* Artykuł jest oparty na pracy magisterskiej *Spójność tekstu „Vitae Miltiadis” Korneliusza Neposa* (Lublin 1993. Mps BGKUL), pisanej pod kierunkiem prof. M. Kaczmarkowskiego.

¹ Inne definicje zob. np. w: W. U. D r e s s l e r. *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen 1972 s. 16-17; A. S z u l c. *Podręczny słownik językoznawstwa stosowanego. Dydaktyka języków obcych*. Warszawa 1984 s. 239 (s.v. *Tekstologia*); R. C o n r a d *Lexicon sprachwissenschaftlicher Termini*. Leipzig 1985 s. 118 (s.v. *Kohärenz*); R.-A. de B e a u g r a n d e, W. U. D r e s s l e r. *Wstęp do lingwistyki tekstu*. Tłum. A. Szwedek. Warszawa 1990 s. 20, 72.

Przez spójność semantyczną w znaczeniu węższym rozumiem takie odnośzenie się do siebie fragmentów tekstu, czyli taką relację między nimi, w której funkcję elementów łączących (konektorów) spełniają spójniki współrzędne².

Spójność syntaktyczna to taki rodzaj spójności, w którym relacja między odnoszącymi się do siebie fragmentami tekstu ma charakter anafory; wykładnikami tej relacji (konektorami) są zaimki anaforyczne.

Spójność leksykalna natomiast polega na rekurencji wyrazów lub grup wyrazowych, funkcjonujących jako konektory, w kolejnych zdaniach w tekście albo w tej samej postaci, albo w postaci zmienionej fleksyjnie, albo wreszcie w postaci synonimów. I właśnie synonimami, a konkretnie ich funkcjonowaniem w roli wykładników spójności jednego tekstu, mianowicie tekstu *Vitae Miltiadis* Korneliusza Neposa³, chciałabym się tutaj zająć. Przedtem jednak konieczne jest wprowadzenie pewnych terminów nieodzownych w toku dalszych rozważań.

Spójność tekstu polega na odnoszeniu się do siebie pewnych elementów treści (w naszym wypadku wyrazów lub grup wyrazowych synonimicznych). Otóż element treści wcześniejszy na linii tekstu, do którego odnosi się, nawiązuje, jakiś element treści późniejszy, można nazwać *p o d s t a w ą n a w i ą z a n i a* (w skrócie PN). Natomiast element treści późniejszy na linii tekstu, nawiązujący do elementu treści wcześniejszego, to *c z ł o n n a w i ą z u j ą c y* (w skrócie CN)⁴. Przy tym ten sam wyraz czy grupa wyrazowa może być jednocześnie członem nawiązującym i podstawą nawiązania. Ma to miejsce wtedy, gdy w tekście występują trzy (lub więcej) określenia synonimiczne wobec siebie. Wtedy synonim, który występuje jako

² Jest to jeden z możliwych sposobów ujęcia zagadnienia spójności semantycznej tekstu. Inaczej spójność semantyczną pojmują np.: A. W i e r z b i c k a. *Dociekania semantyczne*. Wrocław 1969; I. B e l l e r t. *O pewnym warunku spójności tekstu*. W: *O spójności tekstu*. Praca zbiorowa pod red. M. R. Mayenowej. Wrocław 1971 s. 47-75; J. P a d u c z e w a. *O strukturze akapitu*. W: *O spójności tekstu* s. 95-103.

³ Za podstawę do analizy posłużyły mi następujące wydania tekstu biografii Miltiadesa: C o r n e l i i N e p o t i s. „*Vitae*” *cum fragmentis*. Ed. P. K. Marshall. Leipzig: B. G. Teubner 1977 ss. XVII, 122 oraz C o r n e l i u s N e p o s. *Vitae*. Post C. Halmium recogn. A. Fleckeisen. Ed. stereotypa. Lipsiae: B. G. Teubner 1916 ss. VIII, 118.

⁴ Terminologia ta jest pewną modyfikacją nazw wprowadzonych przez Z. Klemensiewicza (*O syntaktycznym stosunku nawiązania*. „*Slavia*” 19:1949 z. 1-2 s. 13-27. Przedruk w: t e n ż e. *Ze studiów nad językiem i stylem*. Warszawa 1969 s. 200-212), który posługuje się pojęciami „podstawa nawiązania” i „człon nawiązany”. Proponowana przeze mnie zmiana dotyczy tego ostatniego terminu. Otóż zasadne wydaje się odróżnianie członu nawiązującego (CN) od członu nawiązanego (CNn). Przez człon nawiązujący rozumiem konektor, w naszym wypadku synonim. Człon nawiązany natomiast to zdanie lub równoważnik zdania przez ten konektor odniesiony, czyli nawiązany, do jakiegoś fragmentu tekstu poprzedzającego.

pierwszy na linii tekstu, jest (tylko) PN dla drugiego, drugi jest CN wobec pierwszego i jednocześnie PN dla trzeciego, podobnie każdy następny jest CN do poprzedzającego go i PN dla następującego po nim, z wyjątkiem ostatniego, który jest już tylko CN.

S y n o n i m y, w szerokim tego słowa znaczeniu, są – jak wiadomo – wyrazami (lub grupami wyrazowymi) o różnej formie językowej, ale takiej samej czy też zbliżonej treści. Wśród tych bardzo szeroko pojętych synonimów wyróżnić można: 1) s y n o n i m y w ł a ś c i w e, 2) m e r o n i m y i 3) h i p o n i m y.

Przez s y n o n i m y w ł a ś c i w e (1) rozumiem po prostu wyrazy bliskoznaczne. Wyróżnia się wśród nich zwykle dwie grupy. Są to: (a) s y n o n i m y s y s t e m o w e, które można nazywać stałymi, tzn. na stałe zapisanymi w systemie danego języka (np. w języku polskim synonimem systemowym do wyrazu „płacz” jest wyraz „szloch”), i (b) s y n o n i m y k o n t e k s t o w e, inaczej: przygodne, tzn. takie, które jedynie w konkretnym tekście oznaczają to samo, a które z kolei dzielą się na 1. s y n o n i m y k o n t e k s t o w e p r o s t e (wyrazowe) oraz na 2. p e r y f r a z y s y n o n i m i c z n e, czyli omówienia, wyrażenia opisowe, odpowiadające znaczeniem danemu wyrazowi (np. wyraz „Warszawa” zastąpić można peryfrazą synonimiczną „stolica Polski”).

Do szeroko pojętych synonimów zaliczone zostały również m e r o n i m y (2). Meronimami określa się nazwy części jakiejś całości, nazwy części pewnego, szeroko rozumianego przedmiotu nadrzędnego dla tych części. Ten przedmiot nadrzędny, tę całość można nazwać h o l o n i m e m (np. wyraz „palec” jest meronimem holonimu „dłoń”). Istnieją przy tym dwie możliwości odnoszenia się do siebie meronimów i holonimów w tekście: (a) podstawę nawiązania stanowi holonim, a członem nawiązującym jest meronim, np. PN *twarz* – CN *nos*, albo odwrotnie: (b) meronim jest podstawą nawiązania dla członu nawiązującego w postaci holonimu, np. PN *gałąź* – CN *drzewo*.

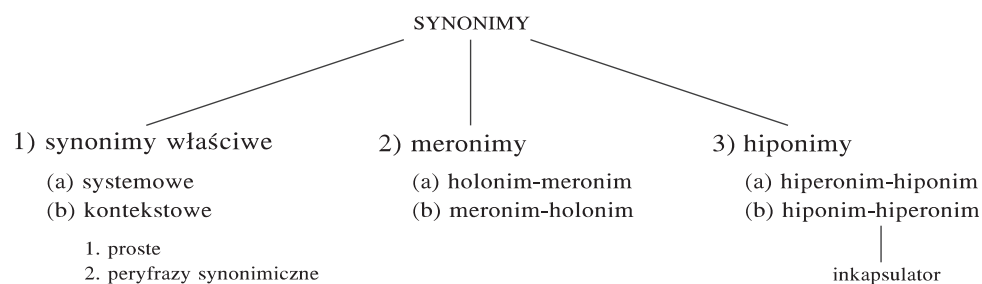
Trzecim z wymienionych powyżej rodzajów synonimów *sensu lato* są h i p o n i m y (3). Mianem hiponimii określa się relację polegającą na tym, że coś, co jest specyficzne, należy do zbioru tego, co jest generalne. W teorii zbiorów relację tę oznacza się symbolem \in (np. „pies” \in „zwierzę”). To, co jest generalne, nosi nazwę h i p e r o n i m u („zwierzę”), a to, co jest specyficzne, nazywa się h i p o n i m e m („pies”)⁵. Tutaj również, podobnie jak w przypadku meronimów i holonimów, relacja ta może przebiegać w tekście w dwóch kierunkach: (a) podstawą nawiązania jest hipe-

⁵ Relacja hiperonimii określana bywa także mianem relacji ISA (od ang. *is a*).

ronim, a członem nawiązującym hiponim, np. PN *meble* – CN *stół*, albo (b) podstawę nawiązania stanowi hiponim, a członem nawiązującym jest hiperonim, np. PN *mucha* – CN *owad*.

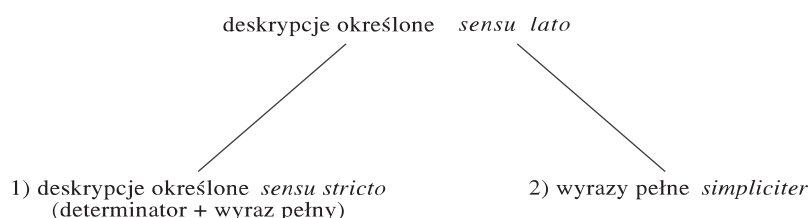
Szczególny rodzaj hiperonimów stanowią tzw. *inkapsulatory*⁶. Mianem tym określa się pewien rodzaj wyrazów czy też grup wyrazowych, które odnoszą się do jakiegoś poprzedzającego je fragmentu tekstu, niejako podsumowując, a niekiedy oceniając informacje w nim zawarte. *Hiperonimem wartościującym – inkapsulatorem* jest np. wyrażenie „Te wszystkie nieszczęścia”, które następuje po fragmencie tekstu zawierającym szczegółowy opis jakichś tragicznych wydarzeń.

Schematyczny podział synonimów wygląda więc następująco:

Z logicznego punktu widzenia wszystkie synonimy są deskrypcjami określonymi. Jednakże są nimi w szerokim tego słowa znaczeniu, ponieważ na ogół przez deskrypcję określoną rozumie się kombinację determinatora (zaimka) z pełnym wyrazem (w odróżnieniu od zaimka). Mając to na uwadze, przyjmijmy, że deskrypcje określone *sensu lato* dzielą się na dwie grupy: 1) deskrypcje określone *sensu stricto*, tzn. takie, które są kombinacją determinatora z wyrazem pełnym, oraz 2) deskrypcje określone bez determinatora, czyli wyrazy pełne po prostu. Stąd w toku dalszych rozważań termin „deskrypcja określona” występować będzie w znaczeniu węższym i oznaczać, jak to już zostało powiedziane wyżej, kombinację determinatora z wyrazem pełnym. Tak rozumiana deskrypcja określona stanowić będzie zatem odmianę deskrypcji określonej *sensu lato*. Zależności te obrazuje poniższy schemat:

⁶ Termin zaczerpnięty z R. Simone (*Fondamenti di linguistica*. Roma 1991 rozdz. 12: „Testo” s. 436).

Tekst *Vitae Miltiadis* zawiera aż 100 przypadków synonimii *sensu lato* służącej spójności. Najliczniej reprezentowane są tzw. *synonimy właściwe* (1), które występują w 76 przypadkach. Na liczbę tę składają się *synonimy systemowe* (1, a) – 18 przypadków oraz *synonimy kontekstowe*: *proste* (1, b, 1.) – 55 przypadków i *peryfrazy synonimiczne* (1, b, 2.) – 3 przypadki.

Wśród *synonimów systemowych* (1, a), występujących w tekście *Vitae Miltiadis* w roli konektorów, wyróżnić można podgrupę (A), składającą się z wyrazów pełnych *simpliciter* (13 przypadków), oraz podgrupę (B), obejmującą deskrypcje określone *sensu stricto* (5 przypadków). Przykładem synonimu systemowego pierwszego typu może być wyraz *oppido* (7, 3), który nawiązuje do wyrazu *urbem* (7, 2):

(7, 2) *ex his Parum insulam opibus elatam cum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxerit, **urbem** (PN) operibus clausit omnique comteatu privavit, dein vineis ac testudinibus constitutis propius muros accessit.* (7, 3) *cum iam in eo esset, ut **oppido** (CN) potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu nocturno tempore incensus est.*

W jednym przypadku podstawę nawiązania dla członu nawiązującego w postaci synonimu systemowego stanowi deskrypcja określona, przy czym część tej deskrypcji uległa elipsie⁷. Chodzi tu o wyrażenie *hic ventus [aquilo]* (1, 5), interpolowane na podstawie słów *vento aquilone* zawartych w poprzedzającym je zdaniu (1, 5), które jest podstawą nawiązania dla synonimu systemowego w postaci wyrażenia *vento borea* zawartego w (2, 4):

⁷ Jakkolwiek traktowanie elipsy, a więc formalnie pustego miejsca, morfologicznego zera, jako elementu spajającego tekst na równi z wyrazami występującymi w nim *explicite* może się wydawać dziwne, to jednak ma uzasadnienie. Otóż elipsa jest, jak wiadomo, zjawiskiem polegającym na opuszczeniu części zdania, której bez trudu można się domyślić z kontekstu i którą można, bez obawy popełnienia omyłki, interpolować. A zatem chociaż te eliptyczne wyrazy materialnie w tekście nie istnieją, to jednak zawarte są w nim *implicitie* i tym samym, funkcjonując w świadomości zarówno nadawcy jak i odbiorcy tekstu, nie pozostają bez wpływu na jego spójność.

(1, 5) [...] illi irridentes responderunt tum id se facturos, cum ille domo navibus proficiscens **vento aquilone** venisset Lemnum. **hic enim ventus [aquilo]** (PN) ab septentrionibus oriens adversum tenet Athenis proficiscentibus. [...] (2, 4) illi enim dixerant, cum **vento borea** (CN) domo profectus eo pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere.

Z kolei jako przykład synonimu systemowego w postaci deskrypcji określonej *sensu stricto* może służyć fraza *eamque potestatem* (8, 3) odnosząca się do wyrazu *dominationem* (8, 3):

(8, 3) nam Chersonesi omnes illos quos habitarat annos perpetuam obtinuerat **dominationem** (PN) tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus. non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, **eamque potestatem** (CN) bonitate retinebat.

Pozostałe przykłady synonimów systemowych znajdują się w wykazie zamieszczonym na końcu artykułu.

Pełniące rolę nośników spójności syntaktycznej *s y n o n i m y k o n t e k s t o w e p r o s t e* (1, b, 1.) stanowią, jak wynika z zamieszczonego wyżej wyliczenia, największą grupę synonimów właściwych. One również, analogicznie do poprzednich typów konektorów, dzielą się na (A) podgrupę wyrazów pełnych *simpliciter* oraz na (B) podgrupę deskrypcji określonych *sensu stricto*.

Przykładem synonimu kontekstowego z liczącej 48 przypadków podgrupy (A) może być wyraz *barbarum* (2, 1):

(2, 1) Ibi brevi tempore **barbarum** (CN) copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communiit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit crebrisque excursionibus locupletavit.

stanowiący synonim kontekstowy do wyrazu *Thraeces* (1, 2):

(1, 2) namque tum **Thraeces** (PN) eas regiones tenebant cum quibus armis erat dimicandum.

W trzech przypadkach z tej podgrupy synonim kontekstowy odnosi się do podstawy nawiązania w postaci deskrypcji określonej. Na przykład dla wyrazu *Athenienses* (7, 1):

(7, 1) Post hoc proelium classem septuaginta navium **Athenienses** (CN) eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adiuverant, bello persequeretur.

podstawą nawiązania jest deskrypcja określona zawierająca nawet dwa determinatory *idem ille populus* (6, 4):

(6, 4) (PN) **idem ille populus**, posteaquam maius imperium est nactus et largitione magistratum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

W jednym przypadku synonim kontekstowy nawiązuje do eliptycznej podstawy nawiązania. Mianowicie wyraz *civibus* ze zdania (4, 5) odnosi się do wyrazu [*Athenienses*] opuszczonego w zdaniu (4, 4), a *explicite* zawartego w (4, 3):

(4, 3) hoc tumultu **Athenienses** tam propinquo tamque magno permoti auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt Phidippumque cursorem eius generis, qui hemerodromoe vocantur, Lacedaemonem miserunt, ut nuntiaret quam celeri opus esset auxilio. (4, 4) domi autem [**Athenienses**] (PN) creant decem praetores, [...] (4, 5) id si factum esset, et **civibus** (CN) animum accessurum, cum viderent de eorum virtute non desperari, et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent auderi adversus se tam exiguis copiis dimicari.

Spotkać można również sytuację stanowiącą połączenie dwu poprzednich, tzn. polegającą na tym, że synonim kontekstowy nawiązuje do deskrypcji określonej z elementem eliptycznym. Chodzi tu o wyraz *multitudinem* ze zdania (2, 1), który odnosi się do frazy *his consulentibus [colonis]* zawartej w (1, 3), a interpolowanej na podstawie słowa *colonos* ze zdania (1, 1).

Dwukrotnie synonimy kontekstowe proste mają za podstawy nawiązania peryfrazy synonimiczne. Jednym z synonimów jest wyraz *Darius* (4, 1), który ma za podstawę nawiązania peryfrazę *ad regis aures (=ad regem)* znajdującą się w zdaniu (3, 6):

(3, 6) huius cum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans tam multis consiliis **ad regis aures** (PN) consilia sua perventura, Chersonesum reliquit ac rursus Athenas demigravit. cuius ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, cum amicior omnium libertati quam suae fuerit dominationi.

(4, 1) **Darius** (CN) autem, cum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit [...]

Bardzo często, bo aż w 14 przypadkach, ma miejsce dość specyficzna synonimia kontekstowa, polegająca na tym, że synonimami są zaimki i pełne wyrazy⁸. Na przykład wyraz *Miltiades* ze zdania (8, 2) stanowi synonim kontekstowy do zaimka *hic* z (8, 1):

⁸ Swoistość tej synonimii polega na tym, że dotyczy ona wyrazów o różnym statusie kategoryalnym, tzn. zaimków i rzeczowników, jednak w kontekście są one rzeczywiście synonimami.

Synonimia ta zachodzi również w odwrotnym kierunku, tzn. wtedy, gdy podstawą nawiązania jest rzeczownik, a członem nawiązującym zaimek. Jednak wtedy można na tę sytuację spojrzeć z innego punktu widzenia i położyć nacisk na funkcję anaforyczną, jaką pełni zaimek.

(8, 1) **Hic** (PN) etsi crimine pario est accusatus, tamen alia causa fuit damnationis. [...] (8, 2) **Miltiades** (CN), multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, praesertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur.

W jednym przypadku synonim kontekstowy odnosi się do podstawy nawiązania w postaci zaimka eliptycznego. Chodzi tu o wyraz *Miltiades* ze zdania (3, 2), który jest synonimem kontekstowym do zaimka [*is*] lub [*ipse*] interpolowanego w zdaniu (2, 5).

Jeśli zaś chodzi o podgrupę (B) synonimów kontekstowych, które są deskrypcjami określonymi *sensu stricto*, to obejmuje ona 7 przypadków. Tytułem przykładu można by tu przytoczyć deskrypcję określoną *eas regiones* ze zdania (1, 3), odnoszącą się, na zasadzie określenia synonimicznego, do wyrazu *Chersonesum* (1, 1):

(1, 1) [...] accidit ut Athenienses **Chersonesum** (PN) colonos vellent mittere. (1, 2) [...] (1, 3) namque tum Thraeces **eas regiones** (CN) tenebant cum quibus armis erat dimicandum.

Drugi typ synonimów kontekstowych stanowią p e r y f r a z y s y n o n i m i c z n e (1, b, 2.). Jak już wspomniano, w tekście *Vitae Miltiadis* jako wykładniki spójności zostały one użyte trzykrotnie. Każdy z tych przypadków jest innego rodzaju.

W pierwszym peryfrazą synonimiczna *ad regis aures* (3, 6) odnosi się nie do pełnego wyrazu, ale do zaimka *quo* (3, 5). Druga peryfrazą synonimiczna: *Graeci genere* (3, 4) nawiązuje również do peryfrazy synonimicznej, mianowicie *Graeca lingua loquentes* (3, 2). W trzecim przypadku peryfrazą synonimiczna jest deskrypcją określoną *sensu stricto*. Jest nią fraza *illi praefecti regii* (4, 2), która nawiązuje do słów *Datim* [...] *et Artaphernem* (4, 1):

(4, 1) Darius autem, cum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit eique **Datim** praefecit **et Artaphernem** (PN) hisque ducenta peditum, decem milia equitum dedit, causam interserens se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardis expugnassent suaque praesidia interfecissent. (4, 2) **illi praefecti regii** (CN) classe ad Euboeam appulsa celeriter Eretriam ceperunt omnesque eius gentis abreptos in Asiam ad regem miserunt.

Pełny wykaz synonimów kontekstowych występujących w roli konektorów znajduje się na końcu artykułu.

Kolejny rodzaj synonimów *sensu lato*, które służą spójności, stanowią m e r o n i m y (2). Tekst *Vitae Miltiadis* zawiera 7 przypadków meronimii, z czego 4 przypadki to pary h o l o n i m (PN) – m e r o n i m (CN) (2, a), a 3 przypadki to pary m e r o n i m (PN) – h o l o n i m (CN) (2, b).

Do zbioru pierwszego, tzn. tego, w którym podstawą nawiązania jest holonim, a członem nawiązującym meronim (2, a), należy między innymi para wyrazów: holonim *copias* (5, 2):

(5, 2) eius ergo auctoritate impulsu Athenienses **copias** (PN) ex urbe eduxerunt locoque idoneo castra fecerunt.

oraz nawiązujący do niego meronim *manus* (5, 5):

(5, 5) nulla enim umquam tam exigua **manus** (CN) tantas opes prostravit.

W jednym przypadku meronim-człon nawiązujący jest deskrypcją określoną *sensu stricto* (B). Chodzi tu mianowicie o frazę *cuius flamma* (7, 3), stanowiącą meronim wobec holonimu *lucus* [...] *incensus* (7, 3), do którego się odnosi:

(7, 3) cum iam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti **lucus**, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu nocturno tempore **incensus** (PN) est. **cuius flamma** (CN) ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, [...]

Druga grupa, tzn. ta, w której podstawą nawiązania jest meronim, a członem nawiązującym holonim (2, b), obejmuje, jak już zostało powiedziane, trzy przypadki, a wśród holonimów-członów nawiązujących nie ma deskrypcji określonych *sensu stricto*. Tytułem przykładu można tu przytoczyć holonim (*in*) *classem* (7, 6):

(7, 6) causa cognita capitis absolutus pecunia multatus est, eaque iis quinquaginta talentis aestimata est, quantus **in classem** (CN) sumptus factus erat.

oraz stanowiący dla niego podstawę nawiązania meronim *navibus* (7, 4):

(7, 4) quo factum est ut et Parii a deditione deterrentur et Miltiades, timens ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem **navibus** (PN) atque erat profectus Athenas magna cum offensione civium suorum rediret.

Trzecim i ostatnim wyodrębnionym przeze mnie rodzajem synonimów *sensu lato* są h i p o n i m y (3). W tekście *Vitae Miltiadis* pojawia się 17 przypadków hiperonimii-hiponimii (lub *vice versa*) jako mechanizmów spajających. W dwóch przypadkach mamy do czynienia z sytuacją, w której p o d s t a w ę n a w i ą z a n i a stanowi h i p e r o n i m, natomiast c z ł o n n a w i ą z u j ą c y jest h i p o n i m e m (3, a). Jednym

z tych przypadków jest para: człon nawiązujący w postaci hiponimu *equitatus* (5, 3):

(5, 3) deinde postero die sub montis radicibus acie regione instructa non apertissima (namque arbores multis locis erant rarae) proelium commiserunt hoc consilio, ut et montium altitudine tegerentur et arborum tractu **equitatus** (CN) hostium impediretur ne multitudine clauderentur.

oraz hiperonim *suas copias* (4, 2) (nb. deskrypcja określona *sensu stricto*) jako podstawa nawiązania:

(4, 2) inde ad Atticam accesserunt ac **suas copias** (PN) in campum Marathona deduxerunt.

W drugim przypadku natomiast hiponim *Datis* z wypowiedzenia (5, 4) odnosi się do podstawy nawiązania, którą stanowi dla niego hiperonim w postaci deskrypcji określonej, przy czym deskrypcja ta jest interpolowana. Chodzi tu o frazę [*illi praefecti regii*], o którą można uzupełnić zdanie:

(4, 2) inde ad Atticam accesserunt [**illi praefecti regii**] (PN) ac suas copias in campum Marathona deduxerunt.

na podstawie zdania poprzedniego, w którym jest ona zawarta *explicite*:

(4, 2) **illi praefecti regii** classe ad Euboeam appulsa celeriter Eretriam ceperunt [...]

W pozostałych przypadkach podstawą nawiązania jest hiponim, a członem nawiązującym – hiperonim. Jako przykład posłużyć może w tym miejscu hiperonim *opes* (5, 5), który nawiązuje do podstawy nawiązania w postaci hiponimów *peditum*, *equitum* (5, 4):

(5, 4) itaque in aciem **peditum** centum, **equitum** (PN) decem milia produxit proeliumque commisit. [...] (5, 5) nulla enim umquam tam exigua manus tantas **opes** (CN) prostravit.

Do grupy hiperonimów pełniących rolę członów nawiązujących do odpowiednich hiponimów zostały zaliczone wspomniane już wcześniej inkapsulatory, których jest w tekście biografii Miltiadesa 12. Inkapsulatory, przypomnę, są to wyrazy czy też wyrażenia odnoszące się do poprzedzającego je fragmentu tekstu, które informacje w tym fragmencie tekstu zawarte podsumowują, a niekiedy oceniają.

Przykładem hiperonimu-inkapsulatora wartościującego może być fraza *pari felicitate* (2, 5), nawiązująca do poprzedzającego ją zdania (2, 5), które

stanowi w tym wypadku hiponim. Fragment tekstu, o którym jest mowa, brzmi:

(2, 5) (PN) Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti resistere ausi non sunt atque ex insula demigrarunt. **pari felicitate** (CN) ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestate.

Przykładem inkapsulatora bez odcienia wartościującego jest fraza *causa cognita* ze zdania (7, 6), która odnosi się do słów *pro se dicere* [...] *verba fecit* zawartych w zdaniu (7, 5).

W 9 przypadkach inkapsulatory przybierają postać deskrypcji określonych *sensu stricto*. Jako przykład posłużyć tu może wyrażenie *ad hoc consilium* (3, 5), podsumowujące dłuższy fragment tekstu, na który składają się zdania (3, 3) i (3, 4):

(PN) (3, 3) hic, cum crebri afferrent nuntii male rem gerere Darium premique a Scythis, hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent. (3, 4) nam si cum iis copiis, quas secum transportarat, interiisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo: id facile effici posse. ponte enim rescisso regem vel hostium ferro inopia paucis diebus interiturum. (3, 5) **ad hoc consilium** (CN) cum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire et multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio.

Pełny wykaz przypadków holonimii-meronimii i hiperonimii-hiponimii został zamieszczony na końcu artykułu.

Przytoczone wyżej przykłady oraz te, które znalazły się jedynie w wykazie zamieszczonym na końcu artykułu, obejmują wszystkie szeroko rozumiane synonimy występujące w tekście *Vitae Miltiadis* w roli wykładników spójności. Ogółem, przypomnę, ich liczba wynosi 100, tzn. 100 par podstaw nawiązania i odnoszących się do nich członów nawiązujących w postaci synonimów. Biorąc pod uwagę niezbyt dużą objętość tekstu *Vitae Miltiadis* (5 stron wydania teubnerowskiego), jest to ilość godna odnotowania. Świadczy ona o tym, że synonimia pełni w tekście *Vitae Miltiadis* rolę bardzo ważnego, jeśli nie najważniejszego, mechanizmu spajającego.

WYKAZ SYNONIMÓW

1) synonimy właściwe

(a) systemowe

(A)

(PN)

(1, 2) duce
 (1, 5) hic ventus Ø [aquilo]
 (2, 1) copiis
 (2, 3) imperium
 (3, 1) exercitu
 (3, 1) urbium
 (3, 2) sua potestate
 (3, 4) dominatione
 (3, 5) imperii
 (3, 6) consilia sua
 (4, 3) auxilium
 (4, 4) exercitui
 (7, 2) urbem

(CN)

imperatorem (1, 3)
 vento borea (2, 4)
 exercitus (2, 2)
 dominationem (8, 3)
 copias (3, 1)
 oppida (3, 2)
 dominatione (3, 4)
 regno (3, 5)
 potestate (3, 5)
 ratio (3, 6)
 subsidio (5, 4)
 copiis (4, 5)
 oppido (7, 3)

(B)

(3, 5) potestate
 (3, 5) regnum
 (6, 1) praemium
 (6, 3) pugna

suae dominationi (3, 6)
 (in) suam potestatem (4, 1)
 talis honos (6, 3)
 hoc proelium (7, 1)

(b) synonimy kontekstowe

1. proste

(A)

(PN)

(1, 2) Thraeces
 (1, 2) eas regiones
 (1, 3) his consulentibus Ø [colonis]
 (2, 1) barbarum
 (2, 1) multitudinem
 (2, 2) ibidem
 (2, 3) eorum
 (2, 3) illorum
 (2, 4) illi
 (2, 4) eo
 (2, 5) Ø [is] lub [ipse]
 (3, 2) se
 (3, 2) illa custodia
 (3, 3) hic

(CN)

barbarum (2, 1)
 Chersonesum (1, 4)
 multitudinem (2, 1)
 hostium (2, 2)
 militum (2, 2)
 Chersoneso (2, 4)
 Atheniensium (2, 5)
 adversariorum (2, 5)
 Cares (2, 5)
 Lemnum (2, 5)
 Miltiades (3, 2)
 Darium (3, 3)
 imperii (3, 5)
 Miltiades (3, 6)

(PN)	(CN)
(3, 3) (a) Scythis	hostium (3, 4)
(3, 3) custodes	plerique (3, 5)
(3, 4) Darius	regem (3, 4)
(3, 4) Graeci genere	multitudini (3, 5)
(3, 4) regem	Darii (3, 5)
(3, 5) civibus suis	omnium (3, 6)
(3, 5) ipsis	plurimi (3, 6)
(3, 5) Persarum	hostibus (4, 4)
(3, 6) ad regis aures	Darius (4, 1)
(3, 6) Athenas	(ab) oppido (4, 2)
(3, 6) cuius	Miltiade (4, 4)
(4, 1) Darius	(ad) regem (4, 2)
(4, 2) (ab) oppido	domi (4, 4)
(4, 4) domi	(ex) urbe (5, 2)
(4, 4) Ø [Athenienses]	civibus (4, 5)
(4, 4) (inter) quos	collegae (5, 2)
(4, 5) civibus	Atheniensibus (5, 2)
(5, 2) collegae	praetorum (6, 3)
(5, 2) eius	Miltiadi (6, 1)
(5, 2) (ex) urbe	Athenas (6, 3)
(5, 4) suis	peditum, equitum (5, 4)
(5, 5) hostium	barbaros (7, 1)
(6, 4) idem ille populus	Athenienses (7, 1)
(7, 1) classem [...] navium	copias (7, 2)
(7, 2) Parum	(ex) insula (7, 3)
(7, 2) copias	oppugnatoribus (7, 3)
(7, 3) oppido	Parum (7, 5)
(7, 3) oppugnatoribus	navibus (7, 4)
(7, 3) oppidanis	Parii (7, 4)
(7, 4) civium suorum	Athenienses (8, 1)
(7, 5) Parum	oppido (7, 5)
(7, 5) proditiōnis	crimine (8, 1)
(8, 1) hic	Miltiades (8, 2)
(8, 1) Athenienses	populus (6, 4)

(B)

(PN)	(CN)
(1, 1) Chersonesum	eas regiones (1, 2)
(3, 1) custodes	amicis suis (3, 2)
(3, 1) imperia	illa custodia (3, 2)
(3, 5) multitudini	civibus suis (3, 5)
(5, 5) (in) quo	qua pugna (5, 5)
(6, 2) Athenienses	idem ille populus (6, 4)
(7, 1) Athenienses	civium suorum (7, 4)

2. peryfrazy synonimiczne

(A)

(PN)
 (3, 2) Graeca lingua loquentes
 (3, 5) quo

(CN)
 Graeci genere (3, 4)
 ad regis aures (3, 6)

(B)

(PN)
 (4, 1) Datim et Artaphernem

(CN)
 illi praefecti regii (4, 2)

2) meronimy

(a) holonim-meronim

(A)

(PN)
 (4, 2) classe
 (4, 5) copiis
 (5, 2) copias

(CN)
 naves (5, 5)
 manus (5, 1)
 manus (5, 5)

(B)

(7, 3) lucus [...] incensus

cuius flamma (7, 3)

(b) meronim-holonim

(A)

(PN)
 (5, 1) manus
 (5, 5) manus
 (7, 4) navibus

(CN)
 copias (5, 2)
 milites (6, 3)
 classem (7, 6)

(B)

(a) hiperonim-hiponim

(A)

(PN)
 (4, 2) suas copias
 (4, 2) Ø [illi praefecti regii]

(CN)
 equitatus (5, 3)
 Datis (5, 4)

(B)
(b) hiponim-hiperonim
(A)

(PN)	(CN)
(5, 4) peditum, equitum	opes (5, 5)
(7, 2) operibus, vineis, testudinibus	operibus (7, 4)

(B)

(4, 1) peditum, equitum	suas copias (4, 2)
-------------------------	--------------------

(*) inkapsulatory
(A)

zdanie (1, 5)	ex pacto (2, 4)
zdanie (2, 5)	pari felicitate (2, 5)
zdanie (7, 5)	causa cognita (7, 6)

(B)

zdanie (1, 3)	hoc oraculi responso (1, 4)
zdanie (2, 1)	in ea re (2, 2)
zdanie (2, 2)	tali modo constituta (2, 4)
zdanie (2, 3)	quibus rebus (2, 3)
zдания (3, 3) i (3, 4)	ad hoc consilium (3, 5)
zdanie (3, 5)	huius sententiam (3, 6)
zдания (4, 1) i (4, 2)	hoc tumultu (4, 3)
zдания (5, 4) i (5, 5)	cuius victoriae (6, 1)
zdanie (7, 1)	quo (in) imperio (7, 1)

SYNONYMES AS INDICES OF COHESION IN THE TEXT OF
VITA MILTIADIS BY CORNELIUS NEPOS

S u m m a r y

In the text of *Vita Miltiadis* by Cornelius Nepos as many as one hundred synonymes play the role of indices of cohesion. The present article is an attempt at characterization of these synonymes and at showing their important unifying function. By fulfilling this function they also contribute to the composition of the text. The point of departure for the characterization is a classification of the synonymes in the large sense (*sensu lato*). Apart from 1) proper synonymes, i.e. words having simply a similar meaning, also two other kinds of broadly understood synonymes were included in this group, namely, 2) meronyms, and 3) hyponyms. Within these three groups further, more detailed variations of synonymes were distinguished.

Among the hundred synonymes which occur in the text of *Vita Miltiadis* in order to make it more consistent, all the distinguished kinds of synonymes can be found, which is illustrated by the examples presented in the article, and fully shown in the list supplied at the end of the article. Such a great number of synonymes and their variety prove that synonymy plays the role of an important unifying mechanism in the text of *Vita Miltiadis*.

Translated by Tadeusz Karłowicz